

Dr Anna Okońska-Walkowicz

Kształtowanie kompetencji kluczowych gimnazjalistów w programie „e-Akademia Przyszłości”

„e-Akademia Przyszłości” to ogólnopolski program rozwijania kompetencji kluczowych realizowany w 200 losowo wybranych gimnazjach wszystkich województw w Polsce. Program jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego z Działania 3.3. „Poprawa jakości kształcenia” z Poddziałania 3.3.4. „Modernizacja treści i metod kształcenia”. Projekt realizowany jest przez WSiP w partnerstwie z Combdatą do 30 czerwca 2013 roku. Powstał jako odpowiedź na zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie¹.

Ogromna wartość dydaktyczna wspomnianego dokumentu polega na tym, że bardzo starannie zdefiniowano w nim pojęcie każdej z ośmiu kompetencji (definicja), zapisano, jakiego typu wiadomości wydają się być niezbędne dla nabycia każdej z nich (wiedza), określono umiejętności, które powinna posiadać osoba, aby można o niej mówić, że jest kompetentna (umiejętności) oraz zapisano, jaka postawa będzie świadczyć o tym, że osoba nabyła daną kompetencję.

Dokument jest znakomitą, ciągle mało wykorzystywaną przez szkoły, przedszkola i placówki wychowania pozaszkolnego pomocą do konstruowania ich programów (programów wychowawczych, projektów edukacyjnych, programów nauczania poszczególnych przedmiotów, standardów egzaminacyjnych, kryteriów oceniania, ksiąg jakości etc.).

Można też wyobrazić sobie, że zakłady kształcenia nauczycieli mogłyby budować swoje pro-

gramy w oparciu o omawiany dokument. Ich celami kształcenia mogłaby być wiedza, umiejętności i postawy przyszłych nauczycieli, które pozwoliłyby na to, aby kształtować wymienione w dokumencie kompetencje u przyszłych uczniów.

W myśl odwiecznej zasady: jeżeli czegoś nie mam, nie mogę tego dać, nauczyciel, którego nie cechuje określona postawa, nie będzie w stanie wypracować jej u swych uczniów, nie będzie w stanie zorganizować swoim uczniom takich doświadczeń, które pozwoliłyby przybliżyć się im do definiowanych w dokumencie kompetencji. W kontekście dokumentu, który jasno mówi, że wiedza i umiejętności mają zaowocować określoną postawą, szczególnego znaczenia nabiera definicja kluczowego pojęcia pedagogiki, tj. uczenia się.

Należy przypomnieć, że „uczenie się to względnie stała zmiana wywołana doświadczeniem”. Upraszczając znacznie, można by napisać, że program szkoły to lista działań, które pozwoliłyby wszystkim uczniom doświadczyć takich zjawisk i przeżyć, które zaowocują w nich wymienionymi w zaleceniu postawami. Osoby wyposażone w określone w dokumencie postawy byłyby szlachetnymi, niezależnymi i otwartymi ludźmi, którzy świetnie potrafiliby sobie radzić w zmieniającym się świecie.

Szkoła, która takie postawy ma kształtować, musi wyjść poza schemat: zadane, wyuczone, sprawdzone. Uczniowie powinni być stawiani w dziesiątkach sytuacji problemowych, których coraz bardziej samodzielne rozwiązywanie zapewni im oczekiwane w dokumencie kompetencje.

¹ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. U. z 30 grudnia 2006 r., L 394/10 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:pl:PDF>) – dokument zamieszczamy na s. 3 [przyp. red.].

Czas gimnazjum to czas szczególny dla kształtowania tożsamości człowieka, budowania jego własnego wizerunku. Czynnikiem, który ten wizerunek kształtuje, to jest obok *uznania zalet przez rodziców, nauczycieli i opiekunów, aprobaty ze strony kolegów, rodzeństwa i innych dzieci – wiara w siebie oparta na potwierdzonych przez praktykę kompetencjach*².

Praca wokół kompetencji kluczowych mogłaby być znakomitym sposobem pomocy uczniowi w jego osobistym rozwoju. Środkiem do budowania w nim przekonania o swojej wartości w oparciu o to co umie i co prezentuje w życiu codziennym.

Doceniając wagę dokumentu w roku 2007 WSiP opracował projekt zgłoszony do MENowskiego konkursu grantowego, dotyczącego kształtowania siedmiu z ośmiu wymienionych w zaleceniu kompetencji kluczowych u polskich uczniów gimnazjów. Projekt otrzymał finansowanie i jego realizacja rozpoczęła się w 2009 roku.

Jego głównym celem jest kształtowanie u uczniów kompetencji kluczowych, które pomogą im w rozwoju zdolności i osobowości oraz pozwolą na jak najlepsze funkcjonowanie w nowoczesnym społeczeństwie. Istotą projektu jest opracowanie programu kształtowania kompetencji kluczowych gimnazjalistów i jego pilotażowe wdrożenie. Pilotaż wypracowanego programu jest rozległy, dotyczy bowiem 200 szkół z wszystkich województw. Programem zostało objętych 15 tysięcy uczniów, którzy rozpoczęli naukę w gimnazjum 1 września 2010 roku. Do pilotażowego wdrożenia zaproszono 1500 nauczycieli. W każdej ze szkół uczestniczących w pilotażu bierze udział 8 nauczycieli uczących matematyki, fizyki, chemii, biologii, geografii, j. angielskiego, informatyki i wiedzy o społeczeństwie oraz pedagoga szkolny.

Pierwszym etapem projektu było opracowanie Gimnazjalnego Programu Kształtowania Kompetencji Kluczowych. Autorzy programu odpowiedzieli w nim na pytanie, w jaki sposób, w realiach polskiej szkoły, w zgodzie z rozporządzeniami i podstawą programową oraz zapewniając potrzeby psychiczne i rozwojowe ucznia, można optymalnie wyposażać uczniów gimnazjum w określone w zaleceniu kompetencje kluczowe. Osią programu są kompetencje, których kształtowaniem zajmuje się w pilotażu zespół ośmiu przeszkolonych przez autorów programu

nauczycieli nauczających ośmiu wcześniej wymienionych przedmiotów.

Wysoka wartość wdrażanego programu związana jest między innymi z bezwzględnie przestrzeganą przez autorów zasadą powiązania go z podstawą programową, zarówno w jej części ogólnej, jak i w związku z poszczególnymi przedmiotami.

Analizując wymienione kompetencje kluczowe stwierdzamy, że część z nich powiązana jest wyraźnie z przedmiotami, np. kompetencje matematyczne i naukowo-techniczne, kompetencje w zakresie porozumiewania się w językach obcych, porozumiewanie się w języku ojczystym czy kompetencje informatyczne, część zaś ma charakter ponadprzedmiotowy. Dotyczy to kompetencji w zakresie uczenia się, inicjatywności i przedsiębiorczości oraz kompetencji społeczno-obywatelskich. Sposobem zapewnienia uczniom – uczestnikom projektu – kompetencji społeczno-obywatelskich było włączenie do programu i jego pilotażowej realizacji obowiązkowych projektów na rzecz lokalnej społeczności. Powstała Liga Szkolnych Projektów, a w wyniku jej pracy w każdej ze szkół uczestniczących w programie mają powstać w ciągu roku szkolnego 2010/2011 i 2011/2012 cztery projekty realizowane według bardzo starannie opracowanej metodologii. Solidne postępowanie według poradnika zapewnia uczniom nabycie wymienionych kompetencji. Poradnik dla realizatorów projektów wraz z załącznikami znajduje się na stronie programu „e-Akademia Przyszłości”. Najogólniej chodzi o to, aby pracujący w grupie projektowej uczniowie, po wcześniej przeprowadzonej diagnozie potrzeb lokalnej społeczności, wybrali jeden problem, zaplanowali jego rozwiązanie i realizując plan, próbowali go rozwiązać. Dla umożliwienia uczniom nabywania kompetencji nauczyciele – opiekunowie projektu mają pozostawiać uczniom możliwie jak najwięcej swobody w wyborze problemów i sposobów ich rozwiązania. W ramach Ligi Szkolnych Zespołów Projektowych powstało już ponad 300 projektów. Pokazały one, że uczniowie potrafią i chcą działać, że chociaż napotykają na trudności, pokonując je, znajdują w tym wiele satysfakcji. Niestety, niewielu nauczycieli odpowiedzialnych za właściwy merytorycznie i terminowy przebieg projektów gotowych jest obdarzyć uczniów zaufaniem i powierzyć im decyzyjność w projekcie i kierowanie nim. Niechętnie dzielą się odpowiedzialnością i w ten sposób utrudniają uczniom nabywanie kompetencji, dla których zo-

² R Fisher, *Uczymy jak się uczyć*, WSiP, Warszawa 1999, s.139.

stał włączony do programu ten trudny w realizacji komponent. W wyniku pracy jury wyłoniono już najciekawsze projekty w każdym z 16 województw. Ich przegląd odbędzie się w październiku. W czasie przeglądu uczniowie będą opowiadać, jak zmieniali rzeczywistość w swoich miejscowościach i czego się uczyli i dowiadywali o lokalnej społeczności i o sobie samych. W ten sposób nauczą się publicznego prezentowania i dowodzenia postawionych tez oraz po raz wtóry odczują dumę z własnych osiągnięć. Co z pozostałymi realizatorami projektów (nauczycielami i uczniami)? Otrzymają oni szczegółową informację zwrotną o swoim projekcie i zaproszenie do kolejnej edycji. Wykonawcy wysoko ocenionych projektów otrzymają listy z wyrazami uznania.

800 projektów uczniowskich na rzecz dobra wspólnego powstałych w programie „e-Akademia Przyszłości” nie zmieni poziomu kapitału społecznego Polski, nie rozwiąże problemów, które utrudniają życie Polakom. Mogą jednak być one przyczynkiem w niezbędnym dla przyszłości naszego kraju procesie powiększania jego kapitału społecznego, bo jak wiemy, od jego poziomu będzie zależał rozwój społeczny i gospodarczy Polski. Można mieć także nadzieję, że zachęcenie powodzeniem swoich przedsięwzięć projektowych uczniowie zechcą już poza programem „e-Akademia Przyszłości” realizować różne przedsięwzięcia na rzecz lokalnej społeczności, zmieniając rzeczywistość, a równocześnie budując w sobie kompetencje społeczno-obywatelskie i postawy przedsiębiorcze i innowacyjne.

Podstawowym elementem programu była codzienna praca uczniów pod kierunkiem nauczycieli w celu osiągnięcia opisanych w podstawie programowej dla poziomu gimnazjum efektów uczenia się. Dla zapewnienia uczniom kompetencji informatycznych oraz przybliżenia ich do programu uczenia się przez całe życie, do wszystkich wcześniej wspomnianych przedmiotów opracowano „jednostki e-learningowe”. Nazwano tak 120-minutowe samodzielne (lub wraz z nauczycielem) działania uczniów na platformie e-learningowej, według starannie przemyślanych i opracowanych przez autorów Gimnazjalnego Programu Kształtowania Kompetencji Kluczowych scenariuszy. E-learning pozwala uczniom na osiągnięcia edukacyjne przypisane do przedmiotu oraz na metodyczne nabywanie kompetencji kluczowych zapisanych w zaleceniu Parlamentu Europejskiego.

Jednostki w zasadzie przypisane są poszczególnym przedmiotom. Powstanie ich 168. Wśród nich będzie 6 jednostek, których celem będzie

nabywanie przez uczniów, uczestników programu, kompetencji dotyczących uczenia się.

Podczas 40 jednostek, reprezentujących wszystkie przedmioty, które obejmuje program, uczniowie pracowali już w minionym roku szkolnym. Ewaluacja formatywna, jakiej dokonywano w czasie tegorocznych wakacyjnych szkoleń dla nauczycieli pokazała, że to bardzo dobry, atrakcyjny kierunek pracy z uczniami, znakomicie przygotowujący ich do uczenia się przez całe życie, do korzystania z różnych platform i szkoleń e-learningowych. Praca z uczniami na platformie e-learningowej, dzięki szkoleniom w ramach programu, stała się elementem codziennej pracy nauczycieli, czyniąc z nich szermierzy edukacji XXI wieku. Mają oni okazję doświadczyć korzyści i wad płynących z pracy w *blended learning* i unowocześnić swój warsztat, korzystając z instrukcji metodycznych dołączonych do każdej jednostki. Obok e-learningu rekomendowaną metodą pracy z uczniami w czasie lekcji jest metoda projektów. Nauczyciele uczestniczący w programie otrzymali ogromne metodyczne wsparcie. Powstał poradnik metodyczny ze scenariuszami, z których mogą korzystać nauczyciele. Autorom Gimnazjalnego Programu Kształtowania Kompetencji Kluczowych towarzyszy głębokie przekonanie o ogromnej skuteczności edukacyjnej metody projektów, szczególnie w kontekście efektów kształcenia określonych w zaleceniu Parlamentu Europejskiego.

Autorzy GPKKK zdawali sobie sprawę z tego, że program KKK dostępny będzie dla uczniów zdolnych i przeciętnych. Ich niepokój, jeżeli chodzi o skuteczność programu, wzbudzali uczniowie I klas gimnazjów z najniższymi wynikami ze sprawdzianu po VI klasie. Wydawało się, że ci zniechęceni już zwykle do szkoły uczniowie, uprzedzeni do nauczycieli, nieufni, bez wiary, że ktoś może im pomóc w ich kłopotach życiowych i problemach z nauką, niezadbani, od początku zaczynają stawiać opór, buntować się i nie podejmują współpracy w projekcie. Wobec intensywności programu „e-Akademia Przyszłości” zachodziła obawa jeszcze większego ich wykluczenia z życia szkoły i klasy, a w przyszłości jeszcze większej dysproporcji pod względem posiadanych kompetencji.

W trosce o nich włączono do programu komponent, który nazwano Szkolnymi Grupami Wyrównawczymi. Celem Szkolnych Grup Wyrównawczych było pozyskanie dla szkoły najslabszych uczniów poprzez doświadczenie przez nich, że są wśród pracowników szkoły osoby szczerze zainteresowane ich losem, które chcą im pomóc i chcą

się nimi opiekować. Uczestnikami szkolnych grup projektowych miało być po 25 dzieci z każdej ze szkół, które otrzymały najniższe wyniki na sprawdzianie w VI klasie. Opracowano program, którego celem było zainteresowanie losem owych uczniów przez pedagogów szkolnych i zacieśnienie więzi z nimi w związku ze wspólnie spędzonymi 60 godzinami opłaconymi z programu. Program zawierał wstęp teoretyczny, który nadawał szczególnego znaczenia pracy w Szkolnych Grupach Wyrównawczych i wzmacniał motywację nauczycieli, oraz scenariusze pomagające w pracy. Program dotyczył najistotniejszych obszarów w pracy z uczniem z niepowodzeniami dydaktycznymi, tj. budowania pozytywnego obrazu samego siebie, poprawiania kompetencji w zakresie komunikacji interpersonalnej i uczenia się. Ten komponent programu „e-Akademia Przyszłości” trwał zaledwie 6 miesięcy. Jak pokażała jego ewaluacja, chociaż taki prosty i dotyczący oczywistych kwestii, został uznany za doskonałe rozwiązanie. Autorzy programu „e-Akademia Przyszłości” z dumą mogą go rekomendować wszystkim polskim gimnazjom.

Zadbano także o najzdolniejszych uczestników programu, organizując dla nich Wirtualne Koła Naukowe. Wybrani przez swoich nauczycieli reprezentanci szkół pracowali przez cały rok *online* z nauczycielami akademickimi odpowiednich do zainteresowań uczniów specjalności, którzy stawiali przed nimi problemy teoretyczne. Ich rozwiązywanie przebiegało podczas ścisłej współpracy indywidualnej uczniów i nauczycieli akademickich. We wrześniu odbył się dla uczestników Wirtualnych Kół Naukowych kilkudniowy obóz

naukowy, na którym poznali oni osobiście swoich mentorów i w uczelnianych pracowniach i laboratoriach kontynuowali swoją wspólną pracę.

Aby zapewnić monitorowanie postępów uczniów w całym programie „e-Akademia Przyszłości” przeprowadzane będą systematycznie testy *online*, dotyczące przyrostu kompetencji kluczowych uczniów w ciągu trzech lat. Pierwsze dwa testy zostały przeprowadzone na wejściu do programu i po rocznej pracy. Aktualnie trwają prace nad ich opracowaniem.

Jest jeszcze jeden aspekt pracy w programie, który zapewnia trwałość projektu i bardzo korzystnie wpływa na jakość oddziaływań szkoły na ucznia. Dzięki trzykrotnym, corocznym, wspólnym wakacyjnym szkoleniom ośmiu nauczycieli zacieśniają się ich więzi, powstaje nić porozumienia dotycząca nowatorskich metod kształcenia i pracy wokół kompetencji kluczowych. To ogromna wartość dodana projektu.

Program „e-Akademia Przyszłości” to ogromne przedsięwzięcie na rzecz kształtowania kompetencji kluczowych uczniów gimnazjum, skupiający wielu entuzjastów, wizjonerów i ekspertów. Ich współpraca w czasie realizacji programu jest wspaniałą inspiracją do dalszych poszukiwań optymalnych rozwiązań edukacyjnych na miarę XXI wieku.

Autorka jest pracownikiem naukowym Wydziału Humanistycznego AGH, prezesem Społecznego Towarzystwa Oświatowego

*Narodziny nowego zazwyczaj poprzedza
jakieś banalne wydarzenie z życia.
Newton spostrzegł spadające jabłko,
James Watt zaobserwował jak kipi woda w kociołku,
Roentgenowi zmętniała klisza fotograficzna.
Ale wszyscy ci ludzie mieli wiedzę tak rozległą,
że umieli z banalnych zdarzeń wyciągnąć rewelacyjne wnioski.*

Aleksander Fleming